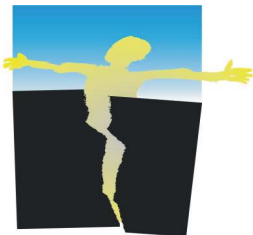

HELSINKI Bulletin

Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji

Rige od Fere 20, 11000 Beograd, Srbija
tel./fax +381 11 30 32 408; e-mailoffice@helsinki.org.rs;
www.helsinki.org.rs

Br. 50 • Decembar 2009.

KANDIDATURA ZA EU – ISTORIJSKI ISKORAK

Nakon tri decenije lutanja, poraza velikodravnog projekta, kao i pokušaja da na njemu opstane, srpska elita se ipak podelila na ključnom pitanju: priključenju Srbije Evropskoj uniji. Zoran Đinđić je tokom svog dvogodišnjeg mandata (2001/2003) definisao Srbiju kao evropsku zemlju. Suprotno očekivanjima, ta opcija je njegovim ubistvom bila poražena. Jedna od njegovih ostavština bila je isporuka Slobodana Milosevića Haškom tribunalu. To je bila vododelnica svega onoga što se u Srbiji dešavalo u narednih nekoliko godina.

Orijentaciju Srbije su opredelili građani Srbije koji su na izborima 2008. godine glasali za evropsku koaliciju i time u suštini odneli pobjedu nad svojom elitom. Tesnu razliku između radikalnog lidera Tomislava Nikolića i demokratskog, Borisa Tadića obezbedilo je Tadićevo potpisivanje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) sa EU, koji je Vojislav Kostunica odbio samo nekoliko meseci pre toga.

U toku poslednjih godinu dana proevropska vlada je donela niz mera i

zakona kojima je napravila značajan zaokret ka EU. Tanka većina je u kritičnim situacijama u Skupštini imala podršku LDP, koja je glasanjem za proevropske propise doprinela održavanju evropske orijentacije.

U međuvremenu je došlo do cepanja Srpske radikalne stranke i stvaranje nove, Srpske napredne stranke na čelu sa Tomislavom Nikolićem, što je stvorilo novi politički ambijent u Srbiji. Evropski diskurs postao je opšte mesto, ali sa znatnim razlikama u percepciji evropske orijentacije.

Globalna ekonomska kriza je bila ključni faktor u redefinisavanju proevropske politike Srbije posebno nakon ekonomskog foruma u Davosu početkom 2008. Kako je finansijska kriza značajno pogodila i Rusiju, partnera koga je dobar deo srpske elite percipirao kao ključnog u profilisanju Srbije kao neutralne zemlje, EU je ostala jedina ozbiljna alternativa.

U širem međunarodnom kontekstu nakon što je Rusija izvela invaziju na Gruziju, a potom priznala nezavisnost Južne Osetije i Abhazije, došlo je do jasnijeg definisanja interesnih sfera Rusije i Zapada. U tom smislu je poseta potpredsednika SAD Džozefa Bajdena regionu bila ključna, jer je poslata poruka da su SAD zainteresovane za stabilizaciju Balkana. Nova američka administracija je doprinela ubrzanju procesa priključivanja Zapadnog Balkana evroatlantskim integracijama. Ključna karika u tom procesu je Srbija na koju je vršen određeni pritisak da bude konstruktivan partner u reviziji

Dejtonskog sporazuma sa obećanjima u pogledu brzog priključivanja EU.

Imajući u vidu sve date okolnosti evropska koalicija je uspjela, ne samo da izbori podršku za neophodne rezove kako bi dobila "beli šengen", aktivirala SSP, već i da podnese kandidaturu za EU.

Nepovratno na evropskom putu

Srbija je predala kandidaturu za prijem u Evropsku uniju 22. decembra 2009 godine. Tim, može se reći, istorijskim činom Srbija se strateški odredila prema sopstvenoj budućnosti. Nakon gotovo dvodecenijske dezorijentacije i lutanja vladajuća politička elita donela je ključnu odluku o transformaciji Srbije u moderno demokratsko društvo po evropskim merilima.

U poslednjim mesecima 2009. godine proces približavanja dobio je na ubrzanju – Savet ministara EU doneo je odluku o odmrzavanju Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, potpisanog u aprilu 2008. godine, a Evropski parlament odluku o ukidanju viza za zemlje Šengenskog sporazuma od 19. decembra 2009. Na to je uticalo nekoliko bitnih faktora.

Među ključne svakako treba izdvojiti stav nove američke administracije da se aktivnije angažuje na Zapadnom Balkanu koji još uvek predstavlja područje potencijalne nestabilnosti (Kosovo, kao država u izgradnji, Bosna i Hercegovina koja još uvek nije funkcionalna država, Srbija blokirana zbog i dalje postojećih aspiracija). Poseta potpredsednika Sjedinjenih Država Amerike Džozefa Bajdena regionu u maju 2009. godine bila je ključna u pogledu novog angažmana SAD na Balkanu.

Osim toga, u jesen 2009. godine Evropska unija je, nakon ponovljenog referenduma u Irskoj, usvajanjem Lisabonskog sporazuma prevazišla unutrašnju krizu koja ju je blokirala više od godinu dana. To je istvorenno stvorilo mogućnost da se EU aktivnije postavi prema potencijalnim budućim članicama i da zajedno sa SAD konkretno doprinese stabilizovanju prilika na Balkanu.

Ekonomsko-finansijska kriza koja je potresala svet tokom 2009. godine, u Srbiji je rezultirala svojevrsnim otrežnjenjem. Sa privredom pred kolapsom, velikim brojem nezaposlenih i teškim socijalnim problemima, srbijanska politička elita je (mada je finansijsku podršku tražila na sve strane, od Pekinga do Moskve) suštinsku podršku ipak dobila od EU. Neke članice EU su se i pojedinačno angažovale (Nemačka, Italija, Austrija, Grčka, Norveška...) otkuda su u protekloj deceniji stizale i investicije i sredstva za strukturne reforme najznačajnijih društvenih segmenata (državne institucije, pravosuđe, zdravstvo, obrazovanje). Od 2000. godine u Srbiju je, uglavnom iz tih zemalja stiglo devet milijardi eura direktnih stranih investicija,¹ dok su samo iz fondova Evropske unije državnim i društvenim institucijama pristigle dve milijarde eura nepovratne pomoći.²

Podsećanja radi treba reći da je sadašnja Vlada, konstituisana nakon vanrednih parlamentarnih izbora u maju 2008. godine, na tankoj, ali ipak većini, proevropskih stranaka u Republičkoj skupštini, izbornim rezultatom bila "obavezana" na sprovođenje evropske agende.

Iskorakom ka Evropi aktuelne političke elite, na čelu sa Vladom i predsednikom Borisom Tadićem, konzervativnom antievropskom bloku, koji je od smenjivanja Slobodana Miloševića (2000) imao dominantnu ulogu u srbijanskom društvu, zadat je ozbiljan udarac. Iako čin podnošenja kandidature nije praćen otvorenim protivljenjem, kritički tonovi su prepoznatljivi i mogu biti najava budućih ozbiljnijih opstrukcija.

Kandidovanje za članstvo predstavlja za celokupno srbijansko društvo veliki test spremnosti za

¹ *Press*, 21. oktobar 2009.

² *Blic*, 24. oktobar 2009.

dubinske unutrašnje promene. Iako je većinsko raspoloženje građana, iskazivano u anketama javnog mnjenja, uvek uverljivo bilo na "evropskoj strani" (između 60 i 70 procenata), Srbiji na evropskom putu predstoje ozbiljni zadaci. U mnogome, oni se odnose na sve građane, pogoto kada je reč o promeni sistema vrednosti i prihvatanju evropskih merila i kriterijuma. Prihvatanje kandidature podrazumeva i okončanje saradnje sa Haškim tribunalom i hapšenje dvojice preostalih optuženika za ratne zločine, Ratka Mladića i Gorana Hadžića.

Konačno, približavanje evropskim integracijama podrazumeva široki spektar usklađivanja zakonskih i drugih propisa sa propisima Unije i, što je još važnije, njihovu primenu. Iako su neki od "evropskih" zakona već usvojeni, njihova primena takoreći nije ni počela. Na primer, Zakon protiv diskriminacije (usvojen uz brojne opstrukcije i otvoreno protivljenje Srpske pravoslavne crkve), nije omogućio održavanje Parade ponosa u septembru 2009. Takođe, uspostavljanje pravne države, borba protiv korpucije i organizovanog kriminala, profesionalizacija vojske i niz drugih promena biće u narednim godinama izazovi koje će Srbija kao država morati da rešava na potpuno novi način.

Jedan od ključnih kriterijuma po kojima će se meriti istinska spremnost Srbije da se "evropeizira" je i odnos sa susedima, uključujući i Kosovo. Odnosi sa susednim zemljama, praktično sa svim državama-naslednicama bivše Jugoslavije i tokom 2009. godine bili su permanentno napeti, za šta odgovornost snosi upravo Beograd.

Podnošenje kandidature

Vlada Srbije je odluku da istakne kandidaturu Srbije za članstvo u Evropskoj uniji donela 19. decembra 2009. godine. Predsednik Srbije Boris Tadić, koji je prisustvovao toj sednici, a tri dana kasnije švedskom premijeru Frederiku Rajnfeltu u Stokholmu zvanično predao aplikaciju za prijem, označio je taj čin kao prekretnicu. Rekao je takođe da predstoji "težak period dubokih, ali ponekad i bolnih reformi. Biće teško, ali na kraju tog puta ostvarićemo veću korist za svakog građanina Srbije i celo društvo".³

Istom prilikom Tadić je naglasio da je uvođenje Srbije u Uniju desetgodišnji cilj, pa se i "danas (se) sećamo Zorana Đinđića i njegove vizije evropske Srbije. On je proneo ovu viziju Srbije kroz najmračnije godine diktature i danas je dan kada su njegove ideje potvrđene".⁴

Istorijskom iskoraku, kako ga je nazvao švedski premijer Rajnfelt, prihvatajući kandidaturu Srbije, prethodila je dinamična diplomatska aktivnost u više evropskih prestonica. Predsednik Tadić koji je tokom ove godine imao znatno razudeniju međunarodnu aktivnost nego ijedne prethodne godine, susreo se u poslednjih nekoliko meseci sa više značajnih evropskih lidera, od Nikole Sarkozija i Angele Merkel, do Silvija Berlusconi. Nakon svih ovih susreta stizale su ohrabrujuće poruke podrške Srbiji, iako nije uvek bilo jasno da li kandidaturu treba predati što pre, ili sa time sačekati još neko vreme.

Stvaranju klime u kojoj je podnošenje kandidature bilo moguće doprineli su svakako i pozitivan izveštaj Evropske komisije o napredovanju Srbije prema EU (objavljen u oktobru), kao i novembarski izveštaj tužioca Haškog tribunala Serža Bramerca u Savetu bezbednosti, koji, kako je ocenjeno u domaćoj javnosti "nikad nije bio pozitivniji". Konačno, verovatno pod pritiskom ostalih članica Unije, i Holandija je postala blagonaklonija prema Srbiji: osim što je pristala na odmrzavanje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, holandski ministar inostranih poslova Maks Ferhagen je polovinom decembra odlučio da dođe u

³ *Politika*, 20. decembar 2009.

⁴ *Politika*, 23. decembar 2009.

Beograd i tako pošalje najznačajniji signal o promeni do tada čvrstog holandskog stava. (Uslov svih uslova za približavanje Srbije EU koji je postavljala Holandija bilo je hapšenje Ratka Mladića).

Kako konstatuje komentator Politike Momčilo Pantelić, "Srbija se vraća na jednu od pista svog davnašnjeg uzleta – spoljnim partnerstvima, uvažavanju međunarodnog odnosa snaga i domaćeg raspoloženja". Podsećajući da za to Srbija uživa visoki stepen spoljne i unutrašnje potpore, Pantelić izdvaja samu EU, SAD i Rusiju.⁵

O izboru pravog trenutka za podnošenje kandidature dosta se raspravljalo u domaćoj javnosti. Razlike su postojale, ne samo unutar vladajuće koalicije, nego i među članovima Vlade. Među najagilnijim zagovornicima što bržeg podnošenja aplikacije bio je ministar inostranih poslova Vuk Jeremić, a među opreznijim u tom smislu, bio je potpredsednik Vlade zadužen za evropske integracije, Božidar Đelić, na primer.⁶ Zbog polemike na tu temu predsednik Republike Boris Tadić je zatražio od svih aktera da prestanu sa licitiranjem datuma podnošenja kandidature.

Među onima koji su se zalagali za brzo reagovanje bio je i bivši ministar inostranih poslova Goran Svilanović. Prema njegovim rečima, uvek ima onih "koji vas požuruju i onih koji vas obeshrabruju". On je, međutim, ocenio da je podnošenje zahteva za prijem mera pritiska na EU: "Ta mera pritiska je neophodna dopuna svemu onome što Srbija godinama radi u ispunjavanju evropskih standarda".⁷

Iako je nakon svečanog čina u Stokholmu rečeno da je aplikacija podneta u "pravom trenutku", kao i da velika većina od 27 članica Evropske unije podržava Srbiju u toj odluci,⁸ čini se da neke uticajne zemlje i ličnosti ne dele isti stav. Napunih nedelju dana pre podnošenja kandidature, britanski ambasador u Beogradu Stiven Vodsvord, ocenio je

da bi Srbija trebalo da sačeka da je svih 27 članica EU u tome podrže. Po njegovoj oceni, sledeći logiku "korak po korak Srbija (bi) trebalo da sačeka do juna (2010), odnosno do odluke ministara EU da počne ratifikaciju SSP."⁹

I evropski izvestilac za Srbiju Jelko Kacin bio je među skepticima kada je reč o trenutku podnošenja zahteva za prijem. Kako je on izjavio, kandidatura je "velika stvar" i ne sme da bude "igra pokera". Po njegovim rečima, to je "igra sa jasnim pravilima po kojima se stiče poverenje svih 27 država članica".¹⁰

Jelko Kacin

Pozitivni odjeci

Vest o prihvatanju kandidature, što je na isteku mandata predsedavajuće EU, učinila Švedska, u Beogradu nije propraćena euforijom, što ne znači da opšta atmosfera nije odisala (iznenadnim) optimizmom. Pogotovo što se deklarativno niko, uključujući i stranke krajnje desnice ne protivi oriključivanju Uniju, iako postavljaju pitanje "cene" koju će Srbija morati da plati.

Premijer Mirko Cvetković ocenio je da je odlukom o podnošenju kandidature Srbija trasirala pravce kojima će se kretati i pokazala da deli težnje evropskih država. Kako je rekao, to je "zajednički uspeh i Vlade i svih činilaca u društvu".¹¹

I bivši premijer Zoran Živković, dan predaje kandidature nazvao je "velikim danom" za državu, koji bi "morao da predstavlja početak nove, bolje i uspešnije epohe u istoriji Srbije".¹²

Predstavnici stranaka vladajuće koalicije su sa neskrivenom radošću komentarisali evropski poklon iz Stokholma. Osim što prihvatanje

⁵ *Politika*, "U korak sa okolinom", 25. decembar 2009.

⁶ *Danas*, 19-20. septembar 2009.

⁷ *Blic*, 13. decembar 2009.

⁸ Boris Tadić u Novom Sadu, 23. decembra, prema Dnevniku RTS.

⁹ *Blic*, 15. decembar 2009.

¹⁰ *Blic*, 22. novembar 2009.

¹¹ *Press*, 21. decembar 2009.

¹² *Danas*, 22. decembar 2009.

kandidature smatra “radosnim događajem”, predsednica Skupštine Srbije (SPS) Slavica Đukić Dejanović kaže da je to i “parametar da je Srbija dosta toga sama uradila”¹³, dok je za šeficu poslaničke grupe Demokratske stranke u parlamentu Nadu Kolundžiju to “znak da je Srbija nepovratno na putu ka EU”.¹⁴

Šefica poslaničke grupe stranke G17 plus, stranke koja je uz LDP najeksplicitniji zagovornik evropskih integracionih procesa, Suzana Grubješić naglašava da je podnošenje kandidature dokaz više da je ulazak u EU strateško opredeljenje zemlje. Kako ona kaže, za onih 70 posto građana koji su za evrointegracije, ovaj potez predstavlja potvrdu “da nastavljamo evropskim putem. Kandidatura znači i dodatnu motivaciju za sve one koji rade u procesu evrointegracija da se u Srbiji počnu, odnosno već započete reforme završe, a od reformisanog društva najviše koristi imaće baš građani”.¹⁵ Ona takođe, podseća da će nakon dobijanja kandidatskog statusa građani moći da očekuju veće pogodnosti u ekonomskoj sferi.¹⁶

Za bivšeg ambasadora u Francuskoj, sada profesora Fakulteta političkih nauka Predraga Simića, najvažniji je bio tajming, jer je Srbija iskoristila povoljan sticaj okolnosti u EU, nakon ratifikacije Lisabonskog sporazuma: “Činjenica da smo bili spremni onda kad se ukazala prilika... rezultirala je time da su čak i oni koji su podneli kandidaturu pomalo bili zatečeni svojim uspehom”.¹⁷

U redovnoj kolumni u Blicu, komentator Dragoljub Žarković ocenjuje da je podnošenje aplikacije “neka vrsta vakcine protiv društvene i činovničke apatije i može imati dobre političke posledice po stanje političkih odnosa u Srbiji. A ako makar malo ubrza ili poveća otvaranje pretpripravnih fonodova iz kojih Evropa pomaže i kandidatima za kandidate, onda će korist biti očigledna”.¹⁸

¹³ *Pravda*, 21. decembra 2009.

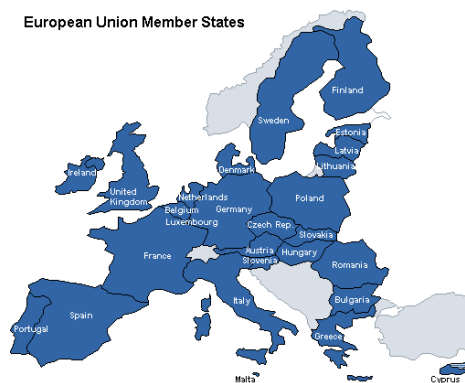
¹⁴ Isto.

¹⁵ *Politika*, 23. decembar 2009.

¹⁶ Isto.

¹⁷ *Politika*, 24. decembra 2009.

¹⁸ *Blic*, 21. decembar 2009.

Kritični i skeptični

Uoči odlaska u Stokholm predsednik Srbije Boris Tadić je podsetio da u bliskoj prošlosti nisu svi u Srbiji želeli evropske integracije, kao i da još ima protivnika ovog procesa: “Bilo je onih koji su pretili fizičkom silom i kletvama. Dobro je da su neki od njih promenili mišljenje”.¹⁹

Bez obzira na to da li su u međuvremenu iskreno promenili mišljenje ili samo nastupe u javnosti, činjenica je da povodom prijave za kandidaturu niko nije osporio taj čin kao takav. Primedbe iz narodnjačkog bloka (Demokratska stranka Srbije i Nova Srbija) idu, međutim, za tim da je aplikacija podneta prerano, jer “države članice EU i Evropski parlament nisu ratifikovali SSP” (Slobodan Samardžić), odnosno da je kandidatura politički marketing, jer “Srbija nije zrela za ulazak u EU” (Velimir Ilić).²⁰

Uz tvrdnju da (i) oni jesu za ulazak u Evropsku uniju šef poslaničke grupe radikala u Skupštini Srbije Dragan Todorović kaže do to mora da važi za celu državu, “znači Srbija sa Kosovom i Metohijom”. Pošto je, kako on kaže, Evropska unija jedan od vodećih činilaca koji KiM otima od Srbije “mi to ne možemo da prihvatimo”.²¹ Istom prilikom on ističe da će se politika uslovljavanja EU prema Srbiji nastaviti i da će sledeći uslov biti da “Srbija omogući građanima Vojvodine da na referendumu, koji predviđa Statut, odluče da li će ostati u Srbiji, ili neće”.²²

Glavni urednik Nove srpske političke misli Đorđe Vukadinović takođe tvrdi da niko ne bi smeo da ijedan evropski pomak, od “bele šengenske

¹⁹ *Politika*, 20. decembar 2009.

²⁰ *Pravda*, 21. decembar 2009.

²¹ *Politika*, 23. decembar 2009.

²² Isto.

liste”, odmrzavanja SSP, ili eventualno neko buduće zatvaranje nekog poglavlja u pregovorima sa EU “stavlja u isti rang sa zaštitom nacionalnog suvereniteta i teritorijalne celovitosti. I to ne samo kada je reč o Kosovu i Metohiji”. Kako naime, kaže Vukadinović, postoji sumnja da je kretanje srpskog evropskog voza sa mrtvog koloseka plaćeno cenom “koju naprosto nije pristojno i nije evropski plaćati”. Po Vukadinoviću, ukidanje viza građanima Srbije nije se slučajno poklopilo sa usvajanjem Statuta Vojvodine u Skupštini Srbije.²³

Brzina podnošenja kandidature za članstvo je verovatno delovala kao šok na konzervativni blok u Srbiji. Na takav zaključak upućuju za sada prilično mlake kritičke primedbe, kada je reč o približavanju EU. Međutim, ne treba sumnjati da će udruženim snagama ovaj blok i u buduće činiti sve da i inače, dugo putovanje Srbije u Evropu, uspori što više. Mehanizam koji će za to biti korišćen biće nastojanje da se obori Vlada i tako izazovu prevremeni parlamentarni izbori.

Takvih pokušaja je već bilo krajem leta, povodom Zakona o informisanju, a druga “kritična tačka” bilo je usvajanje republičkog budžeta za 2010, poslednjih dana decembra 2009. Na stranu opozicije stao je član vladajuće koalicije Savez vojvođanskih Mađara (neguje dobre odnose sa Srpskom naprednom strankom Tomislava Nikolića), koji je odbio da u Skupštini podrži usvajanje budžeta.

Lider Srpske napredne stranke Tomislav Nikolić koji je i sam prihvatio proevropsku retoriku, izbegava da podrži proevropske napore aktuelne Vlade. U međuvremenu je žestoko napada u Skupštini, kao što je to bio slučaj povodom usvajanja Statuta Vojvodine, budžeta, ili izbora nosilaca pravosudnih funkcija.

Svojevrsno “zbijanje” antievropskog bloka odigralo se i na Tribini o ulozi Srpske pravoslavne crkve koju je organizovao Fond Slobodana Jovanovića i kojoj su prisustvovali predsednik Demokratske stranke Srbije Vojislav Koštunica, njen potpredsednik Slobodan Samardžić i

akademik Matija Bećković. Mitropolit crnogorsko-primorski Amfilohije Radović je tom prilikom rekao da je “Evropa u mnogo dubljoj duhovnoj krizi, nego što mi koji joj pomalo bezglavo hitamo možemo i da naslutimo”. Uz tvrdnju da je Srbija oduvek deo Evrope, dodao je da ga je “pomalo stid” od stava Evrope kao da se “smilovala da nam da vize, kako bismo mogli da se šetamo po evropskim bircuzima”.²⁴

Podnošenje kandidature za članstvo u EU značajan je iskorak koji Srbiju napokon stavlja na isti kolosek sa svima u regionu. To će značajno ubrzati integracione napore Balkana, pogotovo kada se ima u vidu da je regionalna saradnja jedan od ključnih uslova za članstvo u EU.

Bez obzira na podršku građana evropskoj orijentaciji, treba očekivati protivudare konzervativnog bloka koji će razloge tražiti u objektivnim teškoćama koje će pratiti proces integracije. Zato je u narednom periodu potrebna dodatna podrška svih liberalnih segmenta društva, ali i same EU upravo tim delovima društva.

Suštinska promena može doći samo unutar društva, ali ono mora imati stalnu podršku EU, posebno delu civilnog društva koje je nosilac evropskih vrednosti, zatim malim i srednjim preduzećima, regionima, i svim delovima zemlje koji pokazu spremnost da se menjaju.

Opstank evropske orijentacije, osim neophodnih reformi mora pratiti i izvestan ekonomski oporavak kako bi se izbegli socijalni potresi koje će antievropske snage koristiti protiv vlade.

Za evropsku orijentaciju potrebna je i podrška medija kao značajnog segmenta promena. U tom smislu, neophodna je revizija Zakona o medijima, ali i profesionalizacija novinara kako bi se društvo što bolje upoznao sa prednostima, ali i obavezama koje ta orijentacija donosi.

Treba konstantno voditi kampanju za evropsku opciju kako bi se građani što više mobilisali na tom projektu.

²³ Kolumna “Srećna nova 2009”, *Politika*, 22. decembra 2009.

²⁴ Agencija Beta, 23. decembar 2009.